

MANTIQIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYASINING MAZMUNI, TUZILMASI VA KOMPONENTLARI

Musurmonova Dilshoda Xolboyevna

Buxaro OXU universiteti

Pedagogika yo 'nalishi magistranti

+998889118824

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada mantiqiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyasining mazmuni, tuzilmasi va asosiy komponentlari tahlil qilinadi. Mantiqiy fikrlashning shaxs intellektual rivojlanishidagi o'рни, ta'lim jarayonida uni shakllantirishning pedagogik imkoniyatlari hamda zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanishning ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, mantiqiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyasining maqsadli, mazmuniy, metodik, tashkiliy va natijaviy komponentlari tavsiflanib, ularning o'zaro bog'liqligi ochib berilgan. Tadqiqot natijalari mantiqiy fikrlashni rivojlantirish ta'lim sifatini oshirish va o'quvchilarning mustaqil fikrlash kompetensiyalarini shakllantirishda muhim omil ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: mantiqiy fikrlash, pedagogik texnologiya, ta'lim jarayoni, tanqidiy fikrlash, muammoli ta'lim, intellektual rivojlanish, fikrlash operatsiyalari, kompetensiyaviy yondashuv, innovatsion metodlar, o'quv faoliyati.

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются содержание, структура и основные компоненты технологии развития логического мышления. Раскрывается значение логического мышления в интеллектуальном развитии личности, педагогические возможности его формирования в образовательном процессе,

а также роль современных образовательных технологий. Особое внимание уделяется целевому, содержательному, методическому, организационному и результативному компонентам технологии развития логического мышления и их взаимосвязи. Результаты исследования свидетельствуют о том, что развитие логического мышления является важным фактором повышения качества образования и формирования навыков самостоятельного мышления обучающихся.

Ключевые слова: логическое мышление, педагогическая технология, образовательный процесс, критическое мышление, проблемное обучение, интеллектуальное развитие, мыслительные операции, компетентностный подход, инновационные методы, учебная деятельность.

ABSTRACT

This article examines the content, structure, and key components of logical thinking development technology. The study highlights the role of logical thinking in intellectual development, the pedagogical opportunities for its formation in the educational process, and the importance of modern educational technologies. Particular attention is paid to the target, content, methodological, organizational, and outcome components of logical thinking development technology and their interrelationships. The findings indicate that the development of logical thinking is a significant factor in improving educational quality and fostering students' independent thinking competencies.

Keywords: logical thinking, pedagogical technology, educational process, critical thinking, problem-based learning, intellectual development, thinking operations, competency-based approach, innovative methods, learning activity.

KIRISH

Bugungi globallasuv va axborotlashuv sharoitida ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri ta'lim oluvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, ularda mustaqil va tanqidiy tafakkurni shakllantirishdan iboratdir. Zamonaviy jamiyatda insonning muvaffaqiyati nafaqat mavjud bilimlar hajmi, balki ularni tahlil qilish, umumlashtirish, muammolarga yechim topish va amaliy faoliyatda samarali qo'llay olish qobiliyati bilan ham belgilanadi. Shu sababli mantiqiy fikrlashni rivojlantirish ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. O'zbekiston Respublikasida ta'lim sifatini oshirish, xalqaro standartlarga mos raqobatbardosh kadrlar tayyorlash hamda yoshlarning intellektual salohiyatini yuksaltirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, Harakatlar strategiyasi doirasida ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, yoshlarni mustaqil fikrlashga o'rgatish va innovatsion rivojlanish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish ustuvor vazifalar sifatida belgilangan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5847-son Farmoni bilan tasdiqlangan konsepsiyada oliy ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish, mustaqil fikrlaydigan va yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash asosiy vazifalar qatorida belgilangan. Mazkur hujjatda ta'lim sifatini oshirish, ilg'or ta'lim texnologiyalaridan foydalanish va talabalarni ijodiy hamda analitik fikrlashga yo'naltirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-3775-son Qarori va PQ-3151-son Qarori ta'lim jarayoniga innovatsion pedagogik yondashuvlarni joriy etish, talabalarning intellektual salohiyatini rivojlantirish hamda ta'lim sifatini yangi bosqichga olib chiqishga xizmat qilmoqda.

Pedagogika va psixologiya fanlarida mantiqiy fikrlash shaxsning voqelikni anglash, tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish va xulosa chiqarish jarayonlarini o'z ichiga oluvchi murakkab intellektual faoliyat sifatida talqin etiladi. Mantiqiy fikrlashning rivojlanishi ta'lim oluvchilarning bilimlarni ongli ravishda o'zlashtirishi, tanqidiy yondashuvi, muammoli vaziyatlarni hal etishi va mustaqil qarorlar qabul qilishiga zamin yaratadi. Shu bois ta'lim jarayonida mantiqiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish dolzarb ilmiy-pedagogik muammolardan biri hisoblanadi.

Mantiqiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyasi o'zining maqsadi, mazmuni, metodlari, vositalari va natijaviy komponentlari bilan yaxlit pedagogik tizimni tashkil etadi. Ushbu texnologiya ta'lim oluvchilarda tahlil qilish, sintez qilish, taqqoslash, umumlashtirish, dalillash va xulosa chiqarish kabi fikrlash operatsiyalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Natijada o'quvchilarning bilish faolligi ortadi, mustaqil ta'lim olish kompetensiyalari rivojlanadi hamda ta'lim samaradorligi oshadi. Mazkur maqolaning maqsadi mantiqiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyasining mazmuni, tuzilmasi va asosiy komponentlarini ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilish hamda ularni ta'lim amaliyotida samarali qo'llash imkoniyatlarini yoritishdan iboratdir. Tadqiqot natijalari ta'lim oluvchilarning intellektual rivojlanishini ta'minlash va ta'lim sifatini oshirishga xizmat qilishi bilan ahamiyatlidir.

Mantiqiy fikrlash inson tafakkurining eng muhim shakllaridan biri bo'lib, voqelikdagi hodisa va jarayonlar o'rtasidagi sabab-oqibat bog'lanishlarini anglash, tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish hamda asoslangan xulosalar chiqarish imkonini beradi. Zamonaviy ta'lim tizimida mantiqiy fikrlashni rivojlantirish shaxsning intellektual salohiyatini yuksaltirish, mustaqil ta'lim olish kompetensiyalarini shakllantirish va kasbiy faoliyatga tayyorlashning muhim omili sifatida e'tirof etilmoqda. Shu bois ta'lim jarayonida mantiqiy fikrlashni

rivojlantirish texnologiyasini samarali tashkil etish pedagogika nazariyasi va amaliyotining dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

Mantiqiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyasi ta'lim oluvchilarning fikrlash faoliyatini maqsadli tashkil etishga qaratilgan pedagogik tizim bo'lib, u muayyan maqsad, mazmun, metod, vosita va natijalar birligidan iboratdir. Ushbu texnologiyaning asosiy maqsadi o'quvchilarda mantiqiy operatsiyalarni shakllantirish, ularda mustaqil va tanqidiy fikrlash madaniyatini rivojlantirish hamda bilimlarni amaliy faoliyatda qo'llash ko'nikmalarini hosil qilishdan iborat. Mantiqiy fikrlash rivojlangan shaxs mavjud axborotni tanqidiy baholay oladi, muammolarning mohiyatini anglaydi, muqobil yechimlarni ishlab chiqadi va asoslangan qarorlar qabul qiladi.

Mantiqiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyasining mazmuni ta'lim oluvchilarning bilish faoliyatini faollashtirishga qaratilgan nazariy bilimlar, amaliy mashqlar va ijodiy topshiriqlar majmuasidan tashkil topadi. Bu jarayonda o'quvchilar nafaqat tayyor bilimlarni o'zlashtiradi, balki ularni tahlil qilish, tizimlashtirish, yangi vaziyatlarda qo'llash va mustaqil ravishda yangi bilimlarni egallashga o'rganadi. Mantiqiy fikrlashning rivojlanishi bilish jarayonining barcha bosqichlari bilan uzviy bog'liq bo'lib, kuzatish, idrok etish, xotira, tasavvur va tafakkur kabi psixik jarayonlarning faol ishtirokini talab etadi.

Mazkur texnologiyaning tuzilmasi bir nechta o'zaro bog'liq komponentlardan iborat. Birinchi komponent – maqsadli komponent bo'lib, u ta'lim jarayonida erishilishi lozim bo'lgan natijalarni belgilaydi. Ushbu komponent orqali o'quvchilarda mantiqiy fikrlash operatsiyalarini rivojlantirish, muammolarni hal qilish kompetensiyalarini shakllantirish va tanqidiy fikrlash madaniyatini rivojlantirish vazifalari aniqlashtiriladi. Maqsadli komponent pedagogik faoliyatning barcha bosqichlari uchun yo'nalish beruvchi asosiy omil hisoblanadi.

Ikkinchi komponent mazmuniy komponent bo'lib, unda o'quvchilarga beriladigan bilimlar tizimi, tushunchalar, nazariyalar va amaliy topshiriqlar mujassamlashadi. Mazmuniy komponentni shakllantirishda fanlararo integratsiya tamoyiliga alohida e'tibor qaratiladi. Chunki mantiqiy fikrlash faqat bitta fan doirasida emas, balki barcha o'quv fanlarini o'zlashtirish jarayonida rivojlanadi. Matematika, informatika, tabiiy fanlar va ijtimoiy-gumanitar fanlar mazmuni o'quvchilarning tahliliy va mantiqiy tafakkurini rivojlantirish uchun keng imkoniyat yaratadi.

Texnologiyaning muhim tarkibiy qismlaridan biri metodik komponent hisoblanadi. Ushbu komponent mantiqiy fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiluvchi metodlar, usullar va pedagogik texnologiyalarni o'z ichiga oladi. Muammoli ta'lim, tadqiqotga asoslangan o'qitish, keys-stadi, loyiha metodi, munozara, debat, "Aqliy hujum", "Klaster", "Sinkveyn", "Insert" va boshqa interfaol metodlar o'quvchilarning fikrlash faoliyatini faollashtirishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Mazkur metodlar yordamida o'quvchilar o'z fikrlarini asoslash, dalillar keltirish, turli nuqtai nazarlarni tahlil qilish va mantiqiy xulosalar chiqarishga o'rganadilar.

Mantiqiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyasining yana bir muhim komponenti tashkiliy komponentdir. Ushbu komponent ta'lim jarayonini samarali tashkil etish, o'quv faoliyatining shakllari va vositalarini tanlash bilan bog'liq. Individual, juftlik va guruhli ish shakllari o'quvchilarning fikrlash faoliyatini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, hamkorlikda o'qitish texnologiyasi o'quvchilarda muloqot madaniyatini shakllantiradi, fikr almashish ko'nikmalarini rivojlantiradi va muammolarga turli yondashuvlar asosida yechim topishga yordam beradi. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar mantiqiy fikrlashni rivojlantirishning samarali vositalaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Elektron ta'lim platformalari, virtual laboratoriyalar, simulyatsion dasturlar va sun'iy

intellekt elementlariga asoslangan ta'lim resurslari o'quvchilarning mustaqil izlanish olib borish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Raqamli muhitda ishlash jarayonida o'quvchilar ma'lumotlarni izlash, saralash, tahlil qilish va baholash ko'nikmalarini egallaydilar. Bu esa ularning analitik va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Mantiqiy fikrlash texnologiyasining natijaviy komponenti ta'lim jarayonida erishilgan yakuniy natijalarni ifodalaydi. Ushbu natijalar o'quvchilarning bilim darajasi, fikrlash operatsiyalarini qo'llash qobiliyati, muammoli vaziyatlarni hal etish ko'nikmalari va mustaqil qaror qabul qilish salohiyati orqali namoyon bo'ladi. Mantiqiy fikrlash rivojlangan o'quvchilar axborotlarni tanqidiy baholash, dalillarni tahlil qilish, sabab va oqibatlarini aniqlash hamda asosli xulosalar chiqarish qobiliyatiga ega bo'ladilar. Bu esa nafaqat ta'lim samaradorligini oshiradi, balki ularning kelajakdagi kasbiy va ijtimoiy faoliyatida muvaffaqiyat qozonishiga ham xizmat qiladi.

Mantiqiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyasining samaradorligi ko'p jihatdan pedagogning kasbiy mahoratiga bog'liqdir. O'qituvchi ta'lim jarayonida shunday pedagogik muhit yaratishi kerakki, unda o'quvchilar erkin fikr yuritish, savollar berish, izlanish olib borish va muammolarni mustaqil hal etishga intilsin. Pedagog tomonidan qo'llaniladigan innovatsion metodlar va texnologiyalar o'quvchilarning bilish faolligini oshirib, mantiqiy tafakkurning rivojlanishini ta'minlaydi.

Shunday qilib, mantiqiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyasi zamonaviy ta'lim tizimining muhim tarkibiy qismi bo'lib, uning mazmuni, tuzilmasi va komponentlari o'zaro uzviy bog'langan yaxlit pedagogik tizimni tashkil etadi. Ushbu texnologiyani ta'lim amaliyotiga samarali joriy etish o'quvchilarning intellektual salohiyatini rivojlantirish, mustaqil va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini

shakllantirish hamda ta'lim sifatini oshirishning muhim omili hisoblanadi. Natijada jamiyatning zamonaviy talablariga mos, ijodiy fikrlovchi, tashabbuskor va raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlash uchun mustahkam asos yaratiladi.

Xulosa

Mantiqiy fikrlashni rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri bo'lib, u shaxsning intellektual salohiyati, mustaqil fikrlash qobiliyati va muammolarni samarali hal etish kompetensiyalarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, mantiqiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyasi o'zining maqsadi, mazmuni, metodlari, vositalari va natijalarini qamrab olgan yaxlit pedagogik tizim sifatida ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Tahlillar asosida mantiqiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyasining tuzilmasi maqsadli, mazmuniy, metodik, tashkiliy va natijaviy komponentlardan iborat ekanligi aniqlandi. Ushbu komponentlarning o'zaro uyg'unligi ta'lim oluvchilarda tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish, dalillash, xulosa chiqarish va muammoli vaziyatlarga yechim topish kabi muhim fikrlash operatsiyalarini rivojlantirish imkonini beradi.

Shuningdek, muammoli ta'lim, loyiha metodi, tadqiqot faoliyati, interfaol metodlar va raqamli ta'lim texnologiyalaridan samarali foydalanish mantiqiy fikrlashning rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi aniqlandi. Bunday yondashuvlar o'quvchilarning bilish faolligini oshiradi, mustaqil ta'lim olishga bo'lgan ehtiyojini kuchaytiradi hamda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantiradi. Mantiqiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyasining samaradorligi ko'p jihatdan pedagogning kasbiy kompetentligi, ta'lim muhitining qulayligi va innovatsion metodlarning maqsadga muvofiq qo'llanilishiga bog'liqdir. Shu bois mazkur texnologiyani ta'lim amaliyotiga tizimli ravishda joriy etish ta'lim sifatini

oshirish va raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashning muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

Tavsiyalar

1. Ta'lim jarayonida mantiqiy fikrlashni rivojlantirishga yo'naltirilgan maxsus topshiriqlar, mantiqiy masalalar va muammoli vaziyatlardan muntazam foydalanish tavsiya etiladi.

2. O'quv mashg'ulotlarida muammoli ta'lim, loyiha metodi, keys-stadi, debat va munozara kabi interfaol metodlarni keng qo'llash maqsadga muvofiqdir.

3. O'quvchilarning mustaqil izlanish faoliyatini qo'llab-quvvatlash, ilmiy-tadqiqot elementlarini o'quv jarayoniga integratsiya qilish zarur.

4. Mantiqiy fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiluvchi raqamli ta'lim resurslari, elektron platformalar va interaktiv dasturlardan samarali foydalanish tavsiya etiladi.

5. Pedagoglarning innovatsion pedagogik texnologiyalar va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish metodikasi bo'yicha malakasini muntazam oshirib borish lozim.

6. Ta'lim jarayonida fanlararo integratsiyani kuchaytirish orqali o'quvchilarning turli fanlar doirasida mantiqiy bog'lanishlarni aniqlash ko'nikmalarini rivojlantirish zarur.

7. O'quvchilarning mantiqiy fikrlash darajasini baholash mezonlarini ishlab chiqish va diagnostika tizimini takomillashtirish maqsadga muvofiqdir.

8. Ta'lim muassasalarida erkin fikr almashish, ijodiy yondashuv va hamkorlikka asoslangan pedagogik muhitni shakllantirish tavsiya etiladi.

9. Boshlang'ich, umumiy o'rta va oliy ta'lim bosqichlarida mantiqiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan uzviy va uzluksiz metodik tizimni yaratish lozim.

10. Mantiqiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyasi bo'yicha ilmiy-amaliy tadqiqotlarni kengaytirish hamda ularning natijalarini ta'lim amaliyotiga joriy etish ta'lim sifatini yanada oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. Oliy ta’limga oid me’yoriy-huquqiy hujjatlar va metodik tavsiyalar to‘plami. – Toshkent, 2023.
2. Abu Nasr Forobiy. *Fozil odamlar shahri*. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2016.
3. Abu Ali ibn Sino. *Donishnoma*. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2011.
4. Jean Piaget. *The Psychology of Intelligence*. – London: Routledge, 2001.
5. Lev S. Vygotskiy. *Thought and Language*. – Cambridge, MA: MIT Press, 1986.
6. Jerome S. Bruner. *The Process of Education*. – Cambridge: Harvard University Press, 1960.
7. John Dewey. *Democracy and Education*. – New York: The Free Press, 1966.
8. Benjamin S. Bloom. *Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals*. – New York: Longman, 1956.
9. Robert J. Marzano. *Dimensions of Thinking: A Framework for Curriculum and Instruction*. – Alexandria: ASCD, 1988.
10. Edward de Bono. *Teaching Thinking*. – London: Penguin Books, 1976.
11. Robert M. Gagné. *The Conditions of Learning*. – New York: Holt, Rinehart and Winston, 1985.
12. Azizxo‘jayeva N.N.. *Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat*. – Toshkent: TDPU, 2016.
13. Tolipov O‘.Q. va Usmonboyeva M.. *Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari*. – Toshkent: Fan, 2006.
14. Ishmuhamedov R.J.. *Innovatsion pedagogik texnologiyalar*. – Toshkent: Iste’dod, 2014.
15. Muslimov N.A.. *Kasb ta’limi o‘qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2013.

16. UNESCO. *Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives*. – Paris, 2017.
17. OECD. *Future of Education and Skills 2030*. – Paris, 2019.
18. *Pedagogika nazariyasi va tarixi*. – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2020.
19. *Umumiy pedagogika*. – Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2021.
20. *Pedagogika hamda Psixologiya bo'yicha respublika va xalqaro ilmiy jurnallarda chop etilgan maqolalar (2020–2025)*.